

УДК 334.732.2(477)

Б.А. Дадашев, д-р екон. наук, доц., **О.І. Гриценко**, канд. екон. наук,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ",
Л.В. Єременко, канд. екон. наук, доц.,
Курська філія Російського державного соціального університету

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті визначаються стан та перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні, аналізуються проблеми становлення та розвитку кредитної кооперації.

Ключові слова: кооперативний рух, кредитний кооператив, кредитна спілка, кооператив, фінансово-кредитне забезпечення, фінансова криза, кооперативні засади функціонування, ефективність взаємодії.

Постановка проблеми. Важливе значення в сучасних умовах розвитку сільського господарства в Україні має розвиток кредитної кооперації. Перехід до ринкової економіки привів до радикальних змін у системі фінансово-кредитного забезпечення агропромислового комплексу. Це обумовлено перебудовами безпосередньо в аграрному секторі економіки та банківській системі.

Зміни в банківській системі пов'язані насамперед зі створенням дворівневої банківської системи та розвитком мережі комерційних банків. У сучасних умовах господарювання комерційні банки оперують вже не державними грошовими ресурсами, а коштами своїх кредиторів. Таким чином, істотно підвищується відповідальність комерційних банків за кредити, які видаються, висуваються підвищені вимоги до відбору позичальників.

Розширення мережі комерційних банків істотно збільшує можливості одержання кредитів. Однак сьогодні кредитування сільськогосподарських товаровиробників обмежене рядом об'єктивних факторів:

високими процентними ставками за кредит;

відсутністю у сільськогосподарських товаровиробників ліквідного забезпечення необхідних кредитів;

сезонністю виробництва в аграрному секторі;

територіальною відокремленістю сільськогосподарських підприємств від фінансово-кредитних установ;

ціновим диспаритетом на продукцію промисловості для села та сільськогосподарські товари.

Поряд з перерахованими факторами, на наш погляд, є ще одна значна проблема, яка пов'язана з відтоком грошових засобів з місцевих оборотів сільських територій. Отримані від виробництва сільськогосподарської продукції кошти розподіляються між значною кількістю виробників і при

цьому не спрямовуються на виробництво. Такі грошові накопичення можна розглядати як джерело кредитування тієї частини сільськогосподарських товаровиробників, що мають потребу в додаткових фінансових ресурсах. Потреба пошуку нетрадиційних методів вирішення проблеми фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання сільської місцевості є дуже актуальною і значущою. Одним із таких методів є відродження кредитної кооперації, про що свідчать вітчизняний та закордонний досвіди.

Аналіз останніх публікацій. Вирішенню проблеми формування кооперативного сектора в сільському господарстві приділяється достатньо уваги в роботах таких вчених: П.І. Гайдуцького, В.І. Грушка, М.Я. Дем'яненко, В.Я. Амбросова, П.А. Лайка, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, С.С. Осадця, П.Т. Саблука, Л.В. Романової, В.М. Алексійчука, К.І. Якуби, О.М. Шпичака, С.І. Юрій, В.В. Зіновчука, М.Ф. Кропивка та інших. Завдяки роботам цих вчених сформульовано підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Серед авторів основних наукових праць з проблем кооперативного руху можна назвати таких іноземних фахівців, як Дж. Коери, Дж. Черктем, Марк П. Гассель, Джей В. Лош, К. Маєр та ін.

Проте відсутні фундаментальні наукові дослідження з питань удосконалення фінансового забезпечення та розвитку кредитної кооперації в Україні, які б враховували реальний стан аграрної економіки та перспективи розвитку.

Мета статті – визначити перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні з метою покращання фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання, що здійснюють свою діяльність у сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу. Вивчення досвіду розвитку сільських кредитних кооперативів у різних державах світу дозволяє зробити деякі узагальнення. Найбільш позитивні моменти цього досвіду можуть бути впроваджені в Україні, де кредитна кооперація тільки починає відроджуватись. Наведемо деякі приклади:

1. Кредитні кооперативи створювались у той час, коли для цього існувала потреба в дрібному кредитуванні.
2. Перевага кооперативів полягає в тому, що вони спроможні скоротити витрати кредиторів та позичальників, а також скоротити неплатежі по боргах кооперативу.
3. Виникнення, в основному за ініціативою самих селян, кредитних кооперативів супроводжувалось прийняттям відповідних законодавчих актів, що сприяли їх розвитку та поступовому скороченню державної підтримки.
4. У державах, де сільські кредитні кооперативи займались лише кредитуванням, ігноруючи інші потреби кооперативного обслуговування селян, кооперативи швидко втрачали спроможність вести бізнес самостійно.

5. Еволюція кредитної кооперації в державах світу починалась зі створення первинних сільських кредитних кооперативів, зростання яких приводило до формування регіональних кредитних організацій, обслуговуючих фінансові потреби кооперативів.
6. Утворившись спочатку як сільські, кредитні кооперативи починали обслуговувати підприємства і інших секторів економіки.

В Україні кредитні кооперативи існують у вигляді кредитних спілок, які розвиваються понад 10 років і поступово займають своє місце серед суб'єктів фінансового ринку. Незважаючи на це, серед переважної більшості населення України, представників державних органів, а часто навіть і працівників окремих кредитних спілок, існує недостатнє розуміння соціально-економічної природи цих організацій. Причиною цього стала нечіткість українського законодавства, що регулює діяльність кредитних спілок.

Перші кредитні спілки були створені в 1992 році. Вони об'єднували майже 75 тисяч громадян і мали у своїх активах понад 17 млн. гривень. На сьогодні існує понад 400 таких організацій.

У 1994 р. кредитні спілки об'єдналися і створили Національну асоціацію кредитних спілок України для вирішення проблем, пов'язаних з розвитком кредитного руху в Україні, для поліпшення соціально-економічного становища середніх верств населення. Це координаційна та уніфікована структура, що об'єднує кредитні спілки в життєздатний механізм. Наприкінці 2000 року до складу НАКСУ входило 105 кредитних спілок із 21 області України та Автономної Республіки Крим. При цьому структура сумарного кредитного портфеля кредитних спілок – членів НАКСУ – була такою: соціальне кредитування (пільгові кредитні програми для соціально незахищених верств населення) – 5 %, споживче кредитування (придбання побутової техніки, навчання, відпочинок, індивідуальне житлове будівництво тощо) – 40 %, бізнес-кредитування (кредитування підприємницьких ініціатив, придбання виробничого обладнання та поповнення обігових коштів підприємців і фермерів) – 55 %.

До прийняття Закону України “Про кредитні спілки” ці установи мали юридичний статус громадської організації, головною метою якої є “фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування”. У податковому законодавстві спілки були віднесені до неприбуткових організацій. Такий, не досить чітко визначений, статус призводив до виникнення багатьох питань стосовно економіко-правової природи спілок та створював певні проблеми в їх роботі.

Прийнятий закон надав кредитним спілкам нового, принципово іншого юридичного статусу неприбуткової організації, заснованої фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки” і при цьому визначив, що “кредитна спілка є фінансовою установою”. Це дозволило більш чітко визначити юридичний

статус кредитних спілок, однак питання неприбуткової соціально-економічної природи цих організацій залишилось розкрито недостатньо.

Законом кредитні спілки були перетворені із “громадської організації” у “фінансову установу”. І дуже невиразно при цьому звучить термін “заснованої на кооперативних засадах”. А він якраз і є найголовнішою ознакою, що відрізняє кредитні спілки від інших суб’єктів фінансового ринку і визначає їх неприбуткову природу. На жаль, у чинному українському законодавстві такого поняття як “кооперативні засади” не існує, а в законі “Про кредитні спілки” кооперативні засади прописані недостатньо. Тому із прийняттям цього закону стало можливим трактувати кредитні спілки лише як фінансові установи і не звертати увагу на суспільну, громадську складову їх діяльності та їх соціальну місію. А звідси з часом може виникнути питання доцільності віднесення кредитних спілок до неприбуткових організацій.

Кредитні спілки в більшості країн світу мають статус фінансового кооперативу. А кооператив – це організація, що має, крім економічної, ще й громадську природу. Кредитний кооператив для своїх членів є одночасно фінансовою установою та громадською організацією. І це визначає його неприбуткову соціально-економічну кооперативну природу.

Робота кредитної спілки як організації, яка не має на меті отримання прибутку, спрямована власне на надання лише певних послуг. Це визначає її вузьку спеціалізацію щодо ймовірних напрямів використання фінансових ресурсів, накопичених за рахунок заощаджень своїх членів. Кредитна спілка не має права проводити іншу, крім надання кредитних та ощадних послуг своїм членам, господарську діяльність. Вона створюється та діє насамперед для того, аби надати можливість своїм членам отримати кредит на прийнятих для них умовах.

У сучасних умовах кредитна спілка – невід’ємна та особлива складова банківської системи ринкового типу. Принципи організації, що є підставою, мета, завдання та функції роблять її відносно відособленою від інших інститутів фінансового ринку, вносять особливості у відносини з ними.

Кооперативна діяльність спрямована не лише на задоволення матеріальних потреб населення, а й на соціальну перебудову села, економічну стабілізацію, відродження демократії, міжнародне співробітництво.

В умовах світової фінансової кризи, яка, безумовно, охопила й Україну, кредитні спілки проявляють себе більш стійко. Потенційну роль кредитних спілок у сільській місцевості не слід недооцінювати, оскільки аналіз функціонування комерційних банків за останні роки з точки зору малого бізнесу виявив такі недоліки: їх ненадійність, велику залежність від держави, неспроможність швидко реагувати на ситуацію, що змінюється в результаті значних обсягів накопичених та вкладених засобів. Малі форми кредитування швидше реагують на зміну ситуації, оскільки всі грошові кошти належать пайовикам, управління в них прозоре, а фінансові потоки легше відстежити; вкладення коштів у ризикові операції заборонені, тобто фінансові втрати

незначні. Пайовики знають один одного, що зводить процес повернення кредиту до певних гарантій.

Основні відмінності кредитного кооперативу від комерційного банку наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Спільні та відмінні ознаки кооперативу і комерційного банку

Ознака	Кредитні кооперативи	Комерційні банки
<i>Спільні риси</i>		
Форма власності	Спільна кооперативна	
Принцип управління	Демократичність управління	
<i>Відмінності</i>		
Мета діяльності	Задоволення потреб членів – пайовиків кооперативу в кредиті	Прибуток
Організаційно-правова форма	Споживчий кооператив	Акціонерне товариство
Розподіл прибутку	Розподіляється між пайовиками відповідно до обсягу їх участі в діяльності кооперативу; відрахування до резервного фонду	Більша частина направляєтся на збільшення пасивів банку, дивіденди акціонерам, різноманітні фонди (резервний фонд акціонування працівників тощо)
Джерела власного капіталу	Пайові внески членів	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток
Вид послуг, що надаються	Кредити членам	Надання кредитів, ведення рахунків юридичних та фізичних осіб, інші види послуг
Об'єкт кредитування	Виробничий розвиток суб'єктів господарювання та особисті потреби членів кредитного кооперативу	Задоволення потреб у кредитних ресурсах фізичних та юридичних осіб, що мають відповідну кредитоспроможність та забезпечення
Сприятливість до валютних коливань	Несприятливі, оскільки здійснюють свою діяльність тільки в національній валюті	Сприятливі, оскільки коливання валютного курсу призводить до значних проблем у кредитуванні
Перспективи розвитку	Можливість об'єднатись у власний кооперативний банк або асоціацію кредитних спілок із застосуванням кооперативних засад	Можливість відкриття філій з набором вищеназваних засад і факторів

При організації кредитних відносин кредитні спілки виходять з необхідності врахування інтересів спілки, її пайовиків, позичальників та загальнодержавних інтересів.

Виходячи з раніше викладеного матеріалу та враховуючи несистемний за формою і незбалансований за темпами процес становлення ринкової

економіки в Україні, від якого особливо потерпає населення сільських регіонів країни, пропонуємо механізм взаємодії підприємств з населенням, що обслуговується, та іншими підприємницькими структурами через створення кредитної спілки з метою здійснення кредитування господарської діяльності підприємницьких структур сільської місцевості (рис. 1).

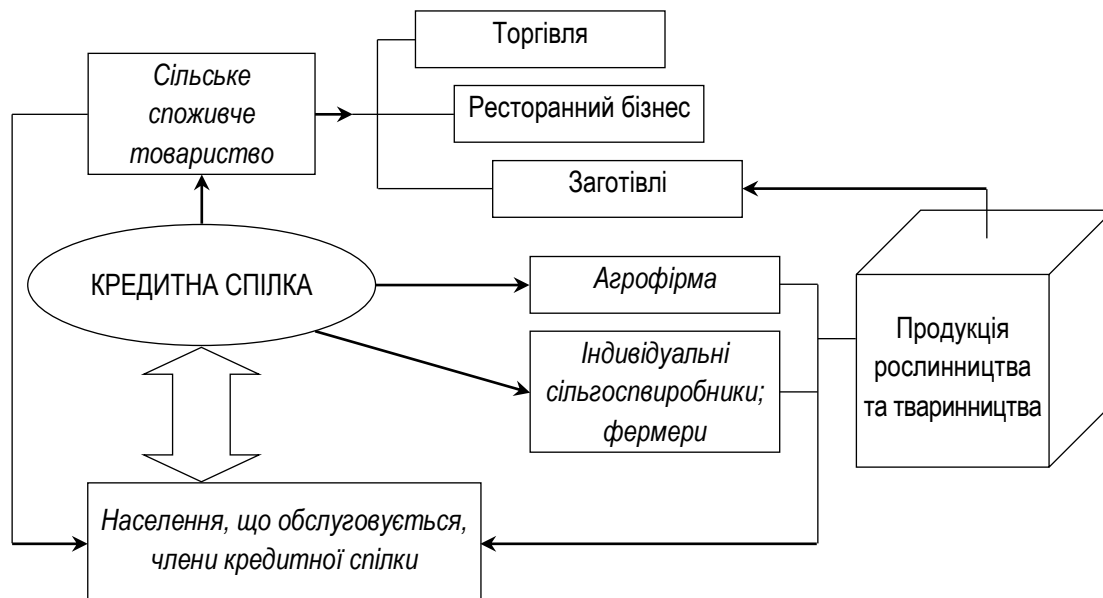

Рис. 1. Фінансовий механізм функціонування кредитних спілок з метою покращання фінансово-кредитного забезпечення їх членів

У цих умовах кредитна спілка спроможна внести реальний вклад у вирішення питань розвитку вітчизняного виробництва, створення додаткових робочих місць, формування соціально-побутової інфраструктури в сільській місцевості, а отже, і пом'якшення кризового впливу на зниження життєвого рівня громадян.

Члени кредитної спілки набувають можливості:

- ефективно розмістити наявні грошові кошти, отримавши від даної операції дохід;
- забезпечити фінансування своїх приватних фінансових потреб;
- сприяти економічному розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та створенню додаткових робочих місць;
- збільшити обіговий капітал, що дозволить споживчому товариству збільшити обсяг заготівель сільськогосподарської продукції, наповнити магазини товарами, що користуються попитом у населення. Це дасть можливість задовольнити всілякі потреби сільського населення. Отже, зміниться інфраструктура села.

Кредитна спілка працює в інтересах своїх членів. Вона достовірно знає своїх позичальників, і в переважній більшості угод складається договір поруки за оформлений кредит, який тут же, за бажанням позичальника, видається готівкою або ж проводяться безготівкові розрахунки.

Разом з тим у зв'язку з платіжною кризою багатьох підприємств дефіциту власного оборотного капіталу особливу увагу слід приділяти факторинговим операціям.

Факторинг – це різновид кредитно-фінансової операції, який забезпечує не тільки оборотність вартості, але й такі важливі зовнішні умови, як підтримка постачання підприємств необхідною продукцією, надання виробникам інформації про стан і структуру попиту на їхню продукцію.

Основною послугою при факторингу є фінансування кредитною спілкою поставок товарів з відстрочкою платежу. Крім цього, спілка здійснює облік дебіторської заборгованості та контроль за своєчасністю оплати. Другою послугою при факторингу є страхування ризиків, пов'язаних з постачанням товарів, зокрема ризику неотримання своєчасного платежу від покупця. Третьою послугою є адміністративне управління дебіторською заборгованістю, яке передбачає контроль за своєчасною сплатою поставки покупцями.

В умовах функціонування кредитної спілки відкриваються широкі можливості для забезпечення підприємств необхідними у веденні фінансово-господарської діяльності товарно-матеріальними цінностями. При цьому відбувається контроль з боку членів кредитної спілки за необхідністю здійснення тієї чи іншої господарської операції, так як в умовах факторингової угоди постачальник поступається спілці правом отримання платежів від платників за поставлені товари чи надані послуги.

Кредитна спілка у день подання на оплату платіжних вимог оплачує їх постачальникові і сама завершує розрахунки з покупцями. Механізм здійснення кредитною спілкою факторингових операцій показаний на рис. 2.

Кредитна спілка, членами якої є населення, що проживає на даній території, працює в одному з підприємств та користується їх послугами залежно від потреби. Отже, члени кредитної спілки мають можливість визначити важливість та необхідність тієї чи іншої угоди та дати дозвіл на її здійснення і тільки після цього дати згоду для укладення факторингової угоди. Для підприємств є дуже важливим той фактор, що надходження виторгу від реалізації продукції за виконані послуги не залежить від платоспроможності платників, терміну оборотності коштів у розрахунках та інших чинників.

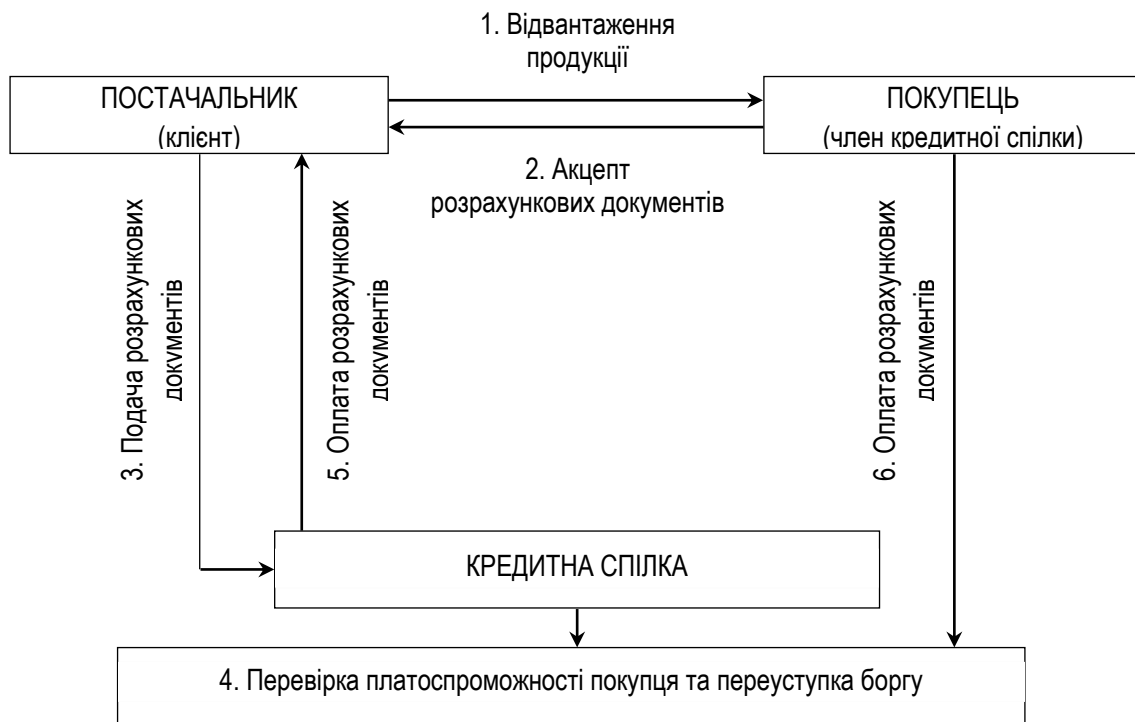

Рис. 2. Схема здійснення факторингових операцій кредитною спілкою

Фінансування при факторингу має ряд переваг, серед яких слід насамперед відмітити:

комплексну систему довготермінового фінансування організацій;
автоматичне збільшення фінансування в міру зростання обсягу реалізації;
відсутність обмежень з платежів від постачальників товарів.

Постачальник також має такі вигоди в умовах використання факторингу:
отримання додаткового прибутку за рахунок можливості збільшення обсягів реалізації в результаті отримання необхідного оборотного капіталу від спілки;

економію коштів на операціях, пов'язаних з отриманням банківського кредиту.

Фінансування в межах факторингу звільняє постачальника від проблеми дефіциту власного обігового капіталу, а покупцю дає можливість гарантовано отримувати від постачальника відстрочку платежу на термін, достатній для товарообігу.

Висновки. Враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що єдиний можливий шлях для поповнення власних обігових коштів у підприємств – це взяти участь у створенні кредитних спілок та використовувати їх фінансовий потенціал для забезпечення фінансово-господарської діяльності.

Переваги даного співтовариства вбачаємо в наступному:

1. Фінансово-кредитне забезпечення підприємств, що здійснюють свою діяльність у сільській місцевості, а також суб'єктів малого бізнесу значною мірою залежить від зовнішніх джерел фінансування, мобілізація яких обмежується незацікавленістю комерційних банків у їх кредитуванні через трудомісткість моніторингу кредиту та високу ризиковість, що робить процес кредитування низькорентабельним. Покращити ситуацію пропонується шляхом розвитку системи небанківських кредитно-фінансових інститутів та сфери мікрокредитування. Запропонований механізм залучення коштів кредитної спілки з метою поповнення власного оборотного капіталу дозволить покращити соціальну інфраструктуру сільської місцевості, забезпечити підприємства необхідними для ведення господарської діяльності фінансово-кредитними ресурсами.

2. З метою зміцнення розрахунково-платіжної дисципліни підприємств споживчої кооперації запропоновано механізм здійснення факторингових операцій кредитною спілкою, що сприятиме використанню готівкових коштів за призначенням; формуватиме структуру попиту і пропозиції товарно-матеріальних цінностей та послуг у сільській місцевості. Застосування факторингових операцій слід розглядати як комплексну систему довгострокового фінансування організацій.

3. Розвиток кредитних відносин підприємств споживчої кооперації з кредитними спілками визначається рядом внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на формування кредитоспроможного попиту сільськогосподарських позичальників та кредитну активність кредитної спілки (кредитний ризик, ресурсна й правова база, кредитна політика та ін.). Але вирішальне значення з приводу даних відносин набувають загальнокооперативні принципи діяльності кредитної кооперації, які необхідно врахувати в законодавстві, що регулює діяльність кредитних спілок.

4. Запропонований механізм взаємодії підприємств системи споживчої кооперації України з населенням, іншими підприємницькими структурами через створення кредитної спілки з метою здійснення кредитування господарської діяльності підприємницьких структур слід розглядати у вигляді замкнутої системи певного сільського регіону. У цих умовах кредитна спілка спроможна внести реальний вклад у вирішення питань розвитку вітчизняного виробництва, створення додаткових робочих місць, формування соціально-побутової інфраструктури в сільській місцевості, а отже, і пом'якшення кризового впливу на зниження життєвого рівня громадян; забезпечити кругообіг фінансових потоків на конкретній території.

5. Основними напрямками та заходами подальших науково-методичних досліджень з даної проблеми є розробка методологічних засад фінансово-кредитного забезпечення стратегії інноваційного розвитку суб'єктів господарювання за участю асоціацій кредитних спілок, а також практичне впровадження отриманих результатів у законодавче та нормативно-інструктивне забезпечення їх діяльності та розвитку.

Список літератури

1. Гриценко, О. І. Механізм створення кредитної кооперації [Текст] / О. І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2004. – № 2. – С. 63–68.
2. Гриценко, О. І. Розвиток кредитної кооперації в аграрному секторі економіки [Текст] / О. І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2003. – № 2. – С. 67–69.
3. Дадашев, Б. А. Кредитні кооперативи в Україні: проблеми й перспективи розвитку [Текст] / Б. А. Дадашев // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 1(10). – С. 22–24.
4. Дадашев, Б. А. Організаційно-економічні основи кредитних сільськогосподарських кооперативів в Україні [Текст] / Б. А. Дадашев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Українська академія банківської справи. – Суми : Мрія, 2002. – Т. 6. – С. 288–292.
5. Козинець, П. М. Особливості діяльності кредитних спілок України, успіхи, проблеми та перспективи [Текст] / П. М. Козинець // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття”. – К. : Укоопосвіта, 2001. – С. 325–327.
6. Про кредитні спілки [Текст] : Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908-III; з останньою поправкою від 10.07.2003 № 1096-І5 // Урядовий кур'єр. – 2001. – 10 січня. – С. 6.

Summary

Up to date situation of financial securcation and mediation pattons of credit and consumers societies are analysed. The target of this analysis is to renewal the circular capital of the consumers' societies and to improve of social infrastructure.

Ln okder to impkove tne payment dicipline, the mechanism of invoice operations realization by a credital union has been intkoduceol.

Отримано 08.12.2008